

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ІВАШУК ЮРІЙ ПЕТРОВИЧ

УДК 330.161

**ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ КОРУПЦІЙНОЇ
ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМАХ**

08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі економічної теорії Тернопільського національного економічного університету (м. Тернопіль).

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент
ДЛУГОПОЛЬСЬКИЙ Олександр Володимирович,
Тернопільський національний економічний
університет, професор кафедри економічної теорії,
директор НДІ інноваційного розвитку та
державотворення.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
МАЗУР Ірина Іванівна,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, завідувач кафедри підприємництва;

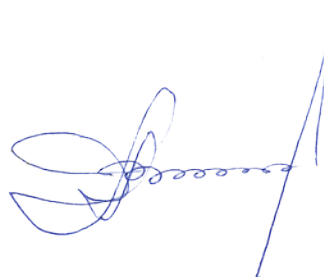
кандидат економічних наук,
АНГЕЛКО Ірина Володимирівна,
старший викладач кафедри міжнародної економіки
Інституту підприємства та перспективних технологій
Національного університету «Львівська політехніка».

Захист відбудеться «1» квітня 2015 р. о 13 годині 30 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.22 у Львівському національному університеті імені Івана Франка, м. Львів, пр. Свободи, 18, аудиторія 115.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано «28» лютого 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

доц. Стасишин А. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Досвід останніх десятиріч суперечливого розвитку світової економіки свідчить про те, що потужним і дедалі небезпечнішим проявом функціонування соціально-економічного механізму господарських систем є корупційна поведінка їх суб'єктів. Особливо загрозливою вона є в пострадянських країнах. За умов ще незавершеного конструювання інституцій громадянського суспільства та не досить зрілого імунітету до антикорупційної поведінки економічних суб'єктів корупція перетворилася на квінтесенцію усіх негараздів соціально-економічного розвитку останніх десятиліть, що й обумовлює виняткову актуальність обраної теми дослідження.

Явище корупційної поведінки є складним і багатоаспектним. З одного боку, соціально-економічна система цивілізованих країн ґрунтується на цілому комплексі формальних та неформальних норм і правил соціального співжиття суб'єктів (зокрема, юридичні, інституційні, законодавчі, економічні, політичні, етичні, культурологічні норми стосунків). Що ґрунтовнішими вони є, то більшою мірою кожна спільнота наближається до ідеалу громадянського суспільства. Саме з цієї причини корупційна поведінка поширеніша там, де лише формуються його основи. З другого боку, для економічних систем за умов товарно-ринкових відносин іманентною формою стосунків є їх економічний бік. Тобто окремими суб'єктами соціально-економічної системи керує те, що виокремлює приватний інтерес. З цієї позиції винятково важливе значення має політико-економічний аспект дослідження проблеми, оскільки дає змогу вийти на глибинні матеріальні основи розуміння природи корупційної поведінки.

Для розв'язання проблеми мінімізації рівня корупції в Україні необхідне формування єдиної системи заходів щодо зменшення її масштабів, основу якої мають становити економічні інструменти, спрямовані на нейтралізацію корупційних економічних інтересів, а ідеологічні засади – перетворитися на фундамент розвитку інститутів громадянського суспільства.

Ступінь розробленості проблеми. Упродовж тривалого часу корупція не розглядалась як самостійний об'єкт дослідження економічної науки, її вивчали лише в рамках аналізу тіньової економіки. Теоретичні основи дослідження тіньової економіки було закладено наприкінці ХХ століття в працях Г. Бекера, С. Бернета, Ф. Гаєка, Дж. Гелбрейта, Дж. Гершуні, Л. Ларуша, Л. Мантовані, Е. Мінгіоні, Г. Мюрдаля, Л. Туроу та ін.

Питанням боротьби з корупційним складником тіньових економічних відносин присвячено роботи Л. Вайлда, Р. Вишні, Дж. Джонса, Д. Кауфмана, Р. Клітгаарда, Ю. Латова, Ж.-Ж. Лафона, М. Левіна, В. Мілера, Ю. Нісневича, С. Роуз-Екерман, Г. Сатарова, М. Полтеровича, Р. Порта, В. Танці, М. Філпа, Дж. Хелмана, А. Шляйфера, С. Юхачова та ін. Математичні моделі корупції як системного явища розробляли Д. Акемолгу, Т. Беслі, М. Бін-Сток, К. Блісс, Т. Вердье, М. Грей, Д. Ендвіг, В. Сандхолтц, В. Уайльд, О. Ф'елдстад, П. Чендер та ін.

Серед вітчизняних дослідників, праці яких присвячені корупції, варто згадати І. Ангелко, А. Бову, З. Варналія, В. Дементьєва, О. Длугопольського, І. Мазур,

І. Малого, В. Мандибуру, М. Мельника, А. Мокія, М. Флейчук, О. Фрадинського та ін.

Однак у вітчизняній науці досі відсутній належний акцент на відображенні особливостей формування корупційної поведінки як наслідуваної практики природно-раціонального очікування економічних суб'єктів за умов їх активності в конкретному соціально-економічному та культурно-інституційному середовищі. Крім того, вимагає глибокого аналізу та істотної трансформації державне регулювання протидії розвитку корупції в усіх сферах господарської діяльності, пріоритетним напрямом якого повинні стати економічні заходи, спрямовані на ліквідацію сприятливих економічних умов для її формування та розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з планами наукових досліджень Тернопільського національного економічного університету в межах держбюджетної теми «Сучасна парадигма функціонування держави добробуту в середовищі глобальних викликів», №ДР 0114U000567 (підрозділ «Зв'язок масштабів прояву корупції із рівнем соціально-економічного добробуту»), а також науково-дослідних робіт: «Економічне зростання в Україні в контексті реалізації стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку», №ДР 0109U000036 (підрозділ «Корупційна поведінка та її вплив на національну конкурентоспроможність»); «Фундаментальні засади реалізації сучасної моделі економічної політики», №ДР 0112U008452 (підрозділ «Оцінка впливу корупції на соціально-економічні та політико-інституційні показники економічних систем: інституційний та мікроекономічний аналіз»).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретико-методологічне обґрунтування економічного феномена корупційної поведінки в сучасних господарських системах, формування механізмів досягнення та збереження антикорупційного стану соціуму на основі розробки інструментарію побудови збалансованої системи економічних інтересів в контексті реалізації антикорупційних програм. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

– на основі теоретико-методологічного апарату інституційної теорії виявити чинники та особливості прояву корупційної поведінки в різних типах економічних систем;

– систематизувати концептуальні теоретико-методологічні підходи інтерпретації феномена корупції в площині інституціоналізму;

– розробити класифікатор форм прояву корупційної ренти, в світлі якого уточнити типи корупційної поведінки;

– класифікувати чинники виникнення корупційних взаємовідносин у сучасних господарських системах;

– проаналізувати інструментарій оцінювання масштабу корупційних практик;

– здійснити оцінку впливу корупції на соціально-економічні та політико-інституційні показники розвитку сучасних господарських систем;

– визначити основні напрями антикорупційної політики України з урахуванням міжнародного досвіду;

– оцінити роль соціального капіталу як передумови зниження корупції в сучасних господарських системах.

Об'єктом дослідження є особливості та напрями впливу корупційної

поведінки на індикатори розвитку сучасних господарських систем.

Предметом дисертації є теоретико-методологічні підходи до політико-економічного аналізу корупційної поведінки в сучасних господарських системах.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи стали сукупність принципів і прийомів наукового дослідження, загальнонаукових (історичного, систематизації, групування та узагальнення, формалізації) і спеціальних (системно-структурного та компаративного аналізу, графічного, економіко-статистичного) методів, використання яких зумовлене поставленою метою і завданням дослідження.

У процесі наукового дослідження застосовано системний метод наукового пізнання, згідно з яким усі явища і процеси аналізуються у взаємозв'язку, взаємозалежності та розвитку. У роботі використано такі методи: аналізу і синтезу – для характеристики методологічних аспектів дослідження корупційної поведінки в сучасних господарських системах; системно-функціональний – для розкриття сутнісних ознак та складників феномена корупції; логічного узагальнення та екстраполяції – для виявлення особливостей генезису корупції в господарських системах; наукової абстракції – для обґрунтування необхідності мінімізації рівня корупції в контексті розвитку демократії; економіко-статистичний та графічний – для виконання аналітичних розрахунків та виявлення векторів впливу корупції на індикатори розвитку господарських систем; компаративного аналізу – для зіставлення ступеня поширення корупційних практик у розвинених країнах та країнах, що розвиваються.

Інформаційно-нормативну базу дисертаційної роботи становлять наукові праці зарубіжних та вітчизняних учених-економістів, присвячені корупційній поведінці та антикорупційній політиці, аналітичні розробки міжнародних організацій, законодавчі та інші нормативні акти України, результати соціологічних опитувань, електронні ресурси мережі Інтернет (матеріали Світового банку, ООН, МВФ, Європейської комісії, міжнародних антикорупційних організацій).

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає у концептуальному розв'язанні на теоретико-методологічному рівні проблеми обґрунтування соціально-економічного та культурно-інституційного феномена корупційної поведінки та розроблення комплексу аналітичного інструментарію щодо мінімізації негативного впливу корупції на індикатори розвитку господарських систем. Нові наукові положення, отримані особисто автором, що виносяться на захист, полягають у такому:

вперше:

– запропоновано концепцію сутності та причин зародження корупційної поведінки, яка враховує, крім фінансово-економічних та політико-правових чинників, культурно-інституційні ознаки господарських систем, що дає змогу показати роль неформальних норм, зокрема корупції, в неусталених господарських системах у процесах суспільного обміну (на прикладі України), де законодавча, регулятивна та інституційна бази, призначені для обмеження дискреційних аспектів, є слабшими, ніж у розвинених країнах;

удосконалено:

– класифікацію форм вияву корупційної ренти (зловживання державною владою, схема квіпрокво, кар’єрна протекція), що дало змогу уточнити форми корупційної поведінки (хабар, відкат, підкуп, здирництво, непотизм, фаворитизм);

– інструментарій оцінювання масштабів корупційних практик, серед яких виокремлено: економіко-математичний аналіз, метод експертних опитувань, аналіз публікацій ЗМІ із обґрунтуванням необхідності комплексного використання усіх методів оцінювання, що сприяє об’єктивності висновків щодо масштабу проявів корупції в господарських системах;

– відбір найбільш ефективних антикорупційних програм із співвідношенням їх з індикаторами-цілями, поліпшення значення яких свідчатиме про поступ у створенні сприятливих умов щодо мінімізації корупційних практик в процесі формування моделі збалансованого соціально-економічного розвитку країни;

дістали подальшого розвитку:

– концептуальні теоретико-методологічні підходи щодо інтерпретації корупції як економічного явища крізь призму інституційного підходу;

– аналіз впливу корупції на сектор державних закупівель, а також на ступінь захисту прав власності. Зокрема, перевірено гіпотезу про щільний зв’язок між рівнем корупції та ступенем захисту прав власності із обґрунтуванням поширення «чорного» рейдерства як механізму захоплення прав власності через тотальну корумпованість господарської системи;

– обґрунтування важливості зростання якості соціального капіталу як невід’ємної передумови зниження корупції в сучасних господарських системах. Відзначено, що довіра, активність, взаємодопомога, підтримка основ демократії сприяють зниженню рівня корупційної активності в господарських системах.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані під час реалізації антикорупційної політики України та слугувати науковою основою розроблення заходів щодо підвищення ефективності розвитку інститутів влади та громадянського суспільства. Основні теоретичні та методичні положення дисертації використано: Головним фінансовим управлінням Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка від 22.03.2013 №5-01/61-512); Управлінням обліку та контролю за використанням комунального майна Тернопільської міської ради (довідка від 02.02.2014 №97/9-у); Департаментом агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка від 28.01.2015 №02-138/2.2).

Теоретичні положення та висновки дисертації застосовуються в навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету під час викладання дисциплін «Економічна теорія» та «Економікс» (акт від 09.11.2012 №126-03/3294), а також «Макроекономіка» та «Поведінкова та експериментальна економіка» (акт від 26.09.2014 №126-06/2547).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням і містить вирішення важливого наукового завдання, яке полягає у розробленні теоретико-методологічних засад і практичній реалізації шляхів та

способів мінімізації рівня корупції у сучасних господарських системах (на прикладі України). Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Обсяг особистого внеску в працях, опублікованих у співавторстві, наведено окремо у переліку опублікованих праць. Практичне впровадження результатів здійснено на основі особистих наукових ідей і розробок.

Апробація результатів дисертації. Матеріали дослідження апробовані в методичних розробках, рекомендаціях і пропозиціях, викладені в монографіях, статтях та впроваджені у навчальний процес. Основні теоретичні й практичні положення роботи доповідалися й обговорювалися на численних міжнародних та вітчизняних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Проблеми моніторингу та забезпечення економічної безпеки держави» (Тернопіль – Шешори, 26-28.10.2007); «Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід» (Тернопіль, 27-28.03.2008); «Теорія і практика економіки та підприємництва» (Алушта, 19-21.05.2011); «Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації» (Дніпропетровськ, 17-18.02.2012); «Об’єктивна оцінка конкурентоспроможності економічних систем: моделювання, прогнозування, прийняття рішень» (Київ, 02-03.03.2012); «Стратегічні напрями розвитку національної економіки у посткризовий період» (Львів, 02-03.04.2012); «Ефективність ринків: макро-, мікро- та інституціональні виміри» (Тернопіль, 03.04.2012); «Перспективи розвитку фінансової системи України» (Тернопіль, 19-20.04.2012); «Політика і суспільні науки в добу глобалізації» (Харків, 03-04.09.2012); «Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.» (Київ, 15-16.11.2012); «Science progress in European countries: new concepts and modern solutions» (Stuttgart, Germany, 28.03.2013); «Актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки України» (Тернопіль, 18-20.04.2013); «Особливості модернізації фінансово-економічної системи» (Київ, 06-07.03.2014); «Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації» (Херсон, 10-11.10.2014).

Публікації. За результатами наукового дослідження автором опубліковано 22 наукові праці, у т. ч.: 3 монографії у співавторстві (особистий внесок – 0,84 друк. арк.), 7 статей у наукових фахових виданнях (у т. ч. 4 одноосібних загальним обсягом 3,05 друк. арк.), 7 публікацій за матеріалами всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій (у т. ч. 6 одноосібних загальним обсягом 0,8 друк. арк.), 4 публікації у зарубіжних та інших виданнях, що індексуються наукометричними базами даних (загальним обсягом 0,95 друк. арк.), 3 параграфи у навчально-методичному посібнику обсягом 0,68 друк. арк. У загальному обсязі наукових праць за темою дисертації – 7,93 друк. арк., особисто авторові належить 6,33 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, восьми параграфів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 227 сторінок, з них 163 сторінок основного тексту. Робота містить 41 рисунок, 14 таблиць та 9 додатків. Список використаних джерел налічує 311 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі роботи** розкрито актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, обґрунтовано наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів.

Перший розділ **«Теоретико-методологічні основи дослідження корупційної поведінки економічних суб'єктів»** присвячено з'ясуванню загальних теоретико-методологічних підходів до вивчення корупції в економічній науці, розкрито змістовне наповнення і форми прояву корупції як економічного явища, виокремлено чинники корупції, наведено інструментарій оцінювання масштабів корупційних практик.

Розкриття глибинної сутності зародження корупційних відносин дає змогу стверджувати, що основною детермінантою економічної поведінки та головним орієнтиром усвідомлених дій та економічних відносин між людьми є цілі життєдіяльності особи, груп людей, суспільства. Прагнення задовольнити потреби, що зумовлені процесами життєдіяльності, багато в чому визначає дії та вчинки людей. Водночас люди керуються також духовними та моральними цінностями. Будь-який індивід чи людська спільнота тим чи іншим чином послуговується зазначеними цінностями і робить їх дотримання нормою поведінки. Втім, визначаючи лінію своєї активності, цілі та завдання дій, суб'єкт може відхилитися від системи цінностей, яких він дотримується. Проблему невідповідності правдивих і задекларованих цілей поведінки людей та ціннісної орієнтації яскраво демонструє існування корупції в сучасних господарських системах. З погляду доктринального закону корупційна поведінка, безумовно, є злочинною, але водночас існує своєрідна неформальна суспільна згода на припустимість корупційних практик.

Аналіз численних досліджень з проблем корупційної поведінки дає змогу стверджувати, що корупція, як універсальне явище, пронизує всі сфери життєдіяльності суспільства (економіка, політика, управління, соціальна та правова діяльність), однак відмінності у міжнародних зіставленнях засвідчують різний ступінь корумпованості господарських систем. Вважаємо, що корупційний ризик, притаманний дискреційній владі, має прояв більшою мірою в неусталених господарських системах, де законодавча, регулятивна та інституційна бази, призначені для обмеження дискреційних аспектів, є слабшими, ніж у розвинених країнах. У таких системах простежуються особливості взаємодії інституційних правил з діями економічних суб'єктів, оскільки великого значення у процесах соціального обміну відведено неформальним нормам, серед яких показовою є корупційна поведінка. В стратегіях взаємодії економічних суб'єктів корупція становить механізм досягнення обопільного приватного інтересу і, зазвичай, є добровільним елементом: підтримується і тим, хто дає хабар, і тим, хто його бере. Обидві сторони вдаються до лицемірства, зображаючи себе добропорядними громадянами, тобто вони навмисно не помічають корупційної дії, оскільки брати участь у корупційній практиці набагато вигідніше, ніж викривати цю практику, інформувати про її наявність або конфронтувати.

Аналіз численних теоретико-методологічних підходів, в межах яких економісти розглядають корупцію, дає змогу виокремити низку основних, серед яких (рис. 1): раціоналістичний підхід; класичний лібералізм; теорія суспільного вибору; теорія політичної ренти; теорія трансакційних витрат; контрактний підхід; модель «власник–управитель»; теорія опортуністичної поведінки; концепція інституційної пастки; концепція алокаційного фільтра; теорія залежності від попереднього розвитку; теорія прав власності.

На основі теорії політичної ренти розвинуто змістовне наповнення поняття «корупційна рента», яка, як припускається, може мати і матеріальний, і нематеріальний характер (зростання престижу та патронаж). Такий вид ренти утворюється під час «продажу» владних повноважень і прийняття рішень в процесі надання корупційних послуг. Ключовою умовою її утворення є монопольне становище, однак загарбання корупційної ренти відбувається в світлі особливих форм її вияву, серед яких виокремлено: а) зловживання державною владою; б) схема «ти мені – я тобі» (квіпрокво); в) кар’єрна протекція. Аналіз форм прояву корупційної ренти дав можливість уточнити типи корупційної поведінки, серед яких виокремлено: а) хабар; б) відкат; в) підкуп; г) здирництво; д) непотизм; е) фаворитизм.

Аналіз трактування терміну «корупція» свідчить, що, як будь-якого складного явища, відсутнє єдине універсальне її визначення. Почасті специфіка визначення корупції залежить від фокуса, в якому її розглядають, і від концептуального теоретико-методологічного підходу, який при цьому застосовують. На нашу думку, під терміном *корупція* доцільно розуміти вид рентоорієнтованої поведінки, яка суперечить декларативним морально-ціннісним настановам суспільств, і в основу якої закладена стратегія взаємодії економічних суб’єктів, спрямована на максимізацію корисності та мінімізацію трансакційних витрат.

В результаті розгляду детермінант корупції їх було згруповано у три блоки: а) політико-інституційні; б) економічні; в) культурно-моральні. Так, політико-інституційні детермінанти корупції пов’язані з підвищеним рівнем закритості функціонування державних відомств, громіздкою системою звітності, відсутністю прозорості законодавчої системи, невинуватим розширенням ролі держави та відсутністю цілісної системи антикорупційних заходів. Економічні чинники корупції лежать у площині загальної економічної рецесії та низьких заробітних плат. Зазначено, що зубожіння людей та неспроможність держави забезпечити державним службовцям гідне утримання підштовхують до масових правопорушень, які мають прояв у низовій корупції. Зокрема, результати регресійного та кореляційного аналізу взаємозв’язку рівня заробітної плати (за ПКС) та рівня корумпованості (за показником Індексу сприйняття корупції – *CPI*) на прикладі 30 країн, які за своїми характеристиками охоплюють усі види політичних режимів і рівні соціально-економічного розвитку, демонструють тісний кореляційний зв’язок, оскільки коефіцієнт парної кореляції $r_{xy} = 0,866$, а коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,751$ (рис. 2). Втім, варто зазначити, що й досі бракує переконливих доказів того, що підвищення зарплати чиновникам приводить до зменшення рівня корупції, оскільки, крім заробітної плати, існує чимало інших

Рис. 1. Концептуальні теоретико-методологічні підходи інтерпретації феномена корупції в площині інституціоналізму

форм компенсацій, які важко виміряти в грошовому еквіваленті (наприклад, кар'єрні стимули для бюрократів, соціальні пільги тощо).

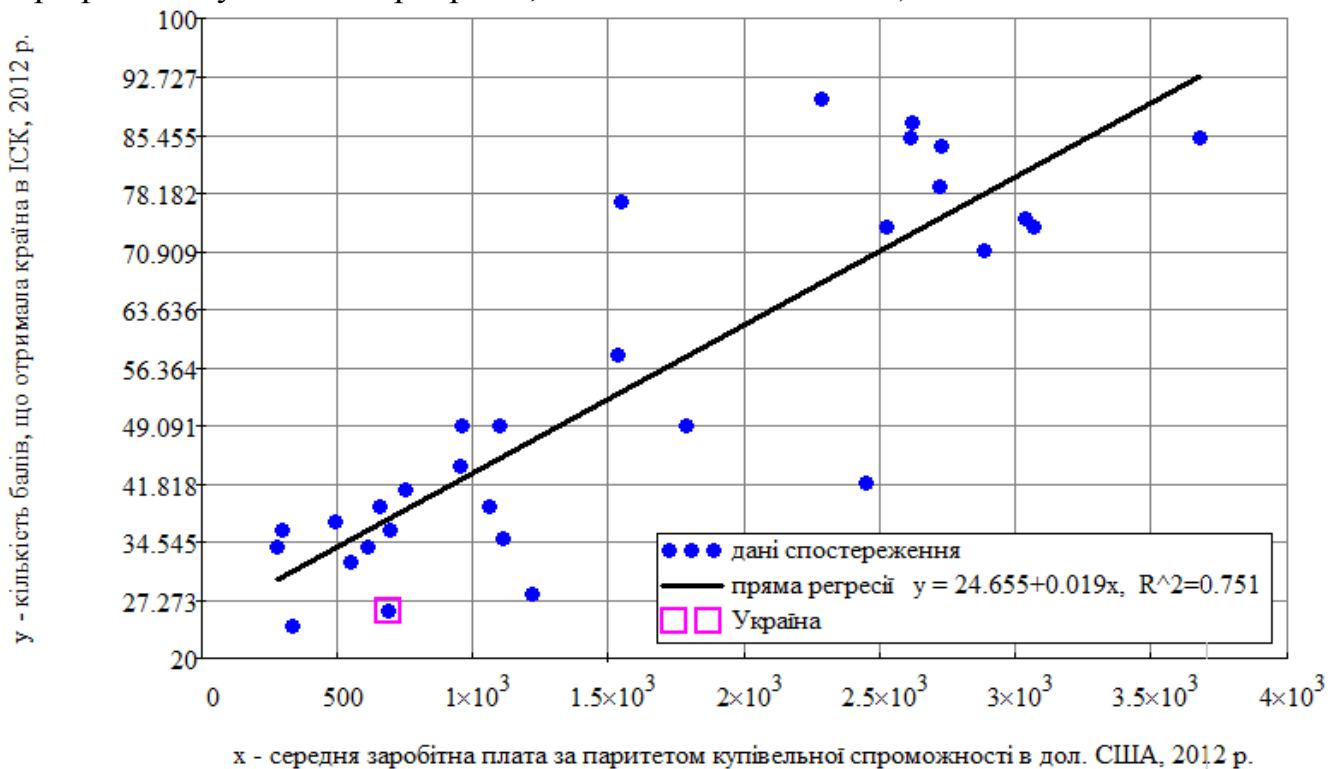

Рис. 2. Діаграма розподілу і пряма регресія для показників *CPI* та «середня зарплата за ПКС»*

*Побудовано за даними Міжнародної організації праці (<http://www.ilo.org>).

Культурно-моральні чинники корупції ґрунтуються на історично усталеній системі норм та очікувань, згідно з якими старі звички й старе мислення можуть затриматися, однак якщо умов, які їх породили та підживлювали, вже немає, вони поступово зникатимуть. Цим обґрунтовується, що антикорупційні реформи можливі і природні, оскільки за неефективних інституційних рамок корупція може поширюватися, охоплюючи дедалі нові сфери і розширюючи свої масштаби.

Неефективні інституційні рамки, як детермінанта корупційних практик корупції, стає очевидною при зіставленні показників *World Values Survey* та *CPI*. Припускається, що в зв'язку з особливостями побудови ринку соціальних досягнень, якому притаманна невідповідність попиту (мети і цінностей) пропозиції (засобам), суспільства із яскраво вираженою спрямованістю до самореалізації та відсутністю принципу рівності можливостей зазвичай характеризуються високим рівнем корумпованості. Так, серед українців домінують цінності виживання, а не самовираження та креативності, водночас принцип рівності можливостей (наприклад, працевлаштування), як засвідчують численні дослідження, є доволі обмеженим, що й підштовхує громадян вступати в корупційні взаємовідносини. Отже, корупція виникає внаслідок безпосереднього впливу сукупності чинників, включно із пануючими в суспільстві моральними уявленнями (передусім, щодо можливої нерівності перед законом та доступу до ресурсів), і ця мораль тісно пов'язана з усім механізмом соціально-економічного регулювання та політико-правовою системою.

Обґрунтовано, що важливим та невід'ємним складником проектування організаційно-економічних важелів політики боротьби із корупцією є встановлення її масштабів, що допомагає визначити загальний рівень корупції в країні чи окремому секторі економіки, виявити осередки, в яких корупцію слід розглядати як пріоритетну проблему. Проте визначити рівень корупції доволі складно, що зумовлено прихованою природою корупційних відносин, отже, брак достовірних даних, отриманих з першоджерел, є однією з головних причин, що стоять на заваді об'єктивному дослідженню масштабу корупційних зловживань. На основі аналізу «pro et contra» основних методів дослідження масштабів корупції (економіко-математичне оцінювання, експертне опитування, системний аналіз матеріалів, опублікованих у ЗМІ) доведено необхідність застосування одночасно декількох методів задля здійснення якомога об'єктивнішого та неупередженого аналізу масштабів корупційних практик в Україні.

У другому розділі дисертації **«Політико-економічний аналіз наслідків корупції у сучасних господарських системах»** здійснено оцінку впливу корупції та рейдерства на ступінь захисту прав власності, сектор державних закупівель, а також проаналізовано зв'язок корупції із низкою соціально-економічних та політико-інституційних індикаторів розвитку сучасних господарських систем.

Обґрунтовано, що належно захищені права власності на ресурси і результати їх використання є передумовою виникнення дієвих стимулів до ефективного використання обмежених ресурсів. Забезпечення належного рівня захисту прав власності особливо актуальне для країн з перехідною економікою. Так, у Стратегії національної безпеки України–2012, як і у Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», серед головних викликів та загроз, які негативно впливають на стан економічної безпеки України, виокремлено саме проблему неефективності захисту прав власності, що має прояв у поширенні нових схем перерозподілу та протиправного заволодіння майном, відомих як рейдерство (недружнє поглинання з метою захоплення майна). Загальноприйнятим є поділ рейдерства на законне («біле») та незаконне («чорне»). Проведений аналіз показав, що в Україні домінують прояви «чорного» рейдерства, механізм реалізації якого передбачає наявність корупційної угоди між суб'єктом рейдерської атаки та чиновником, сприяння якого необхідне для її успішної реалізації.

Зіставлення значень *CPI* (x) та Субіндексу економічної свободи «Захист прав власності» (y) показує, що між двома величинами виявлено тісний кореляційний зв'язок ($R^2 = 0,907$). Подібний результат отримано в результаті зіставлення *CPI* (x) та Міжнародного індексу прав власності (y), оскільки між двома змінними також виявлено тісний кореляційний зв'язок ($R^2 = 0,95$). Інтерпретуючи отриманий результат, зазначимо, що в розвинених країнах, на відміну від країн, що розвиваються, явище корупції не характеризується системністю (трапляються лише поодинокі випадки), відповідно інституції, які покликані забезпечувати права власності, за відсутності корупційної складової виконують свої завдання, дотримуючись винятково букви закону. Зв'язок між правами власності й інститутами, які їх підтримують, підтвердився у процесі аналізу відповідних показників низки країн і з розвинутою економікою, і з економіками, що

розвиваються. Саме завдяки якісним інститутам діє система прав власності, а права власності, у свою чергу, гарантують громадянам частку у цій системі, створюючи зв'язок між представницькою демократією й економічним розвитком.

Отже, забезпечення захисту прав власності та їх інституційних засад не лише сприяє добробуту кожного зокрема, але й приносить користь суспільству загалом, веде до його процвітання, створюючи можливості для зростання, збільшуючи базу оподаткування й забезпечуючи різноманітні переваги, які заохочують громадян до участі в економічних та політичних процесах. Якщо в країні відсутні розумні і чітко сформульовані права власності й інститути, які їх захищають, то їхнє місце посідають неписане право й тіньова економіка, адже кожен захищає свої права у будь-який спосіб. Отже, створюється сприятливе середовище для корупційних практик та «чорного» рейдерства.

Найбільш проблемним сектором в неусталених господарських системах щодо впливу корупційного складника є державні закупівлі, які акумулюють великий обсяг залучених грошових коштів та дедалі складніше регулювання договірних домовленостей. Вважаємо, що використання механізму обрання постачальника в процесі закупівлі товарів, робіт та послуг для державних потреб є фундаментальним чинником, який визначає ефективність усього процесу закупівлі. Обґрунтовано, що конкуренція серед постачальників зменшує ренту, яку кожен з них може привласнити, отримавши державний контракт. Це мінімізує схильність постачальників до пропонування великих хабарів, що іманентно зменшує стимули замовника щодо використання корупційних практик.

Відзначено, що корупція має тенденцію підвищувати суспільні видатки, особливо в секторах, специфіка яких дає змогу для більшого втаємничення корупційних оборудок. Прикладом може слугувати оборонний сектор, в якому процедури тендерних торгів часто є менш прозорими через те, що предмет закупівель пов'язаний з питаннями національної безпеки і тому захищений законодавчими та нормативними вимогами стосовно секретності та конфіденційності. Проаналізовано ризики корупційної діяльності на різних етапах процесу здійснення державної закупівлі: від розміщення повідомлення про державну закупівлю до оцінювання та зіставлення заявок учасників. Аналіз зарубіжного досвіду організації державних закупівель дає змогу стверджувати, що головною проблемою вітчизняної практики закупівлі товарів, робіт і послуг в суспільному секторі економіки є недотримання базового принципу тендерних торгів – закупівля найбільш якісної продукції за мінімально можливими цінами, що пов'язано із значною корумпованістю економіки України.

Для оцінки щільності взаємозв'язку рівня корупції з окремими соціально-економічними індикаторами розвитку господарських систем на прикладі репрезентативної вибірки із 20 розвинених країн та 20 країн з ринками, що формуються (табл. 1), застосовано пакет прикладних програм «*Mathad 14*».

Проведений аналіз засвідчив, що найбільший зв'язок корупція має з індикаторами, що характеризують захист прав власності, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність, ВВП, розвиток економіки, управління, підприємництва, інвестиційний клімат, безпеку, бізнес-етику та дієдатність держав. Слабкий

Таблиця 1. Матриця взаємозв'язку *CPI* і соціально-економічних та політико-інституціональних індикаторів*

Зв'язок	Обернений	Прямий
Тісний (> 0,7)	Індекс управління ($R^2 = 0,869$; $y = 114,1 - 12,5x$) Індекс підприємництва ($R^2 = 0,837$; $y = 99,6 - 10,7x$) Легатум-індекс ($R^2 = 0,789$; $y = 97,8 - 10,5x$) Індекс безпеки ($R^2 = 0,755$; $y = 103,9 - 10,9x$) Індекс розвитку економіки ($R^2 = 0,727$; $y = 90,9 - 9,5x$) Розвиток здоров'я ($R^2 = 0,712$; $y = 94,1 - 10,0x$)	Індекс IT-конкурентоспроможності ($R^2 = 0,955$; $y = 8,2 + 6,92x$) Захист прав власності ($R^2 = 0,907$; $y = 3,8 + 10,1x$) Глобальний інноваційний індекс ($R^2 = 0,9$; $y = 18,4 + 4,76x$) Бізнес-етика ($R^2 = 0,897$; $y = 2,16 + 0,474x$) Рівень ВВП на особу ($R^2 = 0,884$; $y = -6591 + 5130x$) Індекс глобальної конкурентоспроможності ($R^2 = 0,869$; $y = 3,4 + 0,225x$) Інвестиційна свобода ($R^2 = 0,726$; $y = 13,2 + 8,0x$) Індекс економічної свободи ($R^2 = 0,714$; $y = 42,6 + 3,9x$)
Середній (0,4-0,7)	Індекс особистої свободи ($R^2 = 0,697$; $y = 95,5 - 9,9x$) Індекс свободи преси ($R^2 = 0,619$; $y = 80,0 - 9,45x$) Розвиток освіти ($R^2 = 0,592$; $y = 86,4 - 8,4x$); Розвиток соціального капіталу ($R^2 = 0,554$; $y = 81,1 - 8,0x$)	Індекс хабародавців ($R^2 = 0,692$; $y = 6,32 + 0,25x$) Індекс демократії ($R^2 = 0,673$; $y = 3,3 + 0,64x$) Індекс розвитку людського потенціалу ($R^2 = 0,641$; $y = 0,53 + 0,045x$) Фінансова свобода ($R^2 = 0,627$; $y = 26,9 + 5,8x$) Середня тривалість життя ($R^2 = 0,594$; $y = 61,6 + 2,3x$) Свобода бізнесу ($R^2 = 0,574$; $y = 47,1 + 5,1x$) Свобода торгівлі ($R^2 = 0,564$; $y = 64,5 + 2,7x$) Рівень освіченості ($R^2 = 0,413$; $y = 6,3 + 0,6x$)
Слабкий (< 0,4)	Податкова свобода ($R^2 = 0,385$; $y = 88,0 - 3,2x$) Рівень інфляції ($R^2 = 0,327$; $y = 65,7 - 2,727x$) Рівень безробіття ($R^2 = 0,118$; $y = 58,855 - 0,484x$) Глобальний індекс щастя ($R^2 = 0,00$; $y = 44,3 - 0,015x$)	Рівень податкового тиску ($R^2 = 0,375$; $y = 16,6 + 1,323x$) Світовий індекс благодійності ($R^2 = 0,318$; $y = 24,9 + 2,3x$) Рівень державних видатків ($R^2 = 0,276$; $y = 9,219 + 1,115x$) Монетарна свобода ($R^2 = 0,295$; $y = 58,8 + 2,8x$) Свобода трудових відносин ($R^2 = 0,153$; $y = 50,2 + 2,5x$)

*Розраховано і побудовано за даними відповідних звітів (Corruption Perceptions Index; The Global Competitiveness Index; IT Industry Competitiveness Index; Global Innovation Index; Legatum Prosperity Index; Index of Economic Freedom; Democracy Index; Press Freedom Index; World Giving Index та ін.).

зв'язок простежується з індикаторами свободи трудових відносин, податкової та монетарної свободи, рівнем безробіття, інфляції, державних видатків, податкового тиску, глобальними індексами благодійності та щастя.

Розрахунки та отримані результати дають змогу визначати індикатори-цілі, поліпшення значення яких може свідчити про поступ у створенні сприятливих умов щодо мінімізації корупційних практик. Обґрунтовано, що ефективними інструментами боротьби з корупцією є зростання рівня конкурентоспроможності, активне впровадження електронного врядування на всіх рівнях державного управління, розвиток інститутів громадянського суспільства та посилення контролю і відповідальності за корупційні злочини.

Третій розділ дисертації «Шляхи мінімізації корупційних практик у господарській системі України» присвячений аналізу міжнародного досвіду проведення антикорупційної політики, оцінці можливостей імплементації його позитивних результатів у вітчизняну практику антикорупційного регулювання, а також ролі соціального капіталу як передумови мінімізації корупційних практик у вітчизняній економіці.

Обґрунтовано, що здійснення ефективної антикорупційної політики має стати головним пріоритетом держави для створення дієвої системи запобігання проявам

корупційної поведінки, виявлення та подолання її соціальних передумов та наслідків. Антикорупційна політика має бути невід'ємною складовою державної політики України, яка охоплюватиме таке коло заходів: організація боротьби з корупційною поведінкою на всіх її рівнях; звуження кола умов і обставин, що сприяють корупції; зменшення вигід для обох сторін, що беруть участь у корупційних взаємовідносинах.

У роботі зазначено, що боротьба з корупцією має пронизувати всі програми оновлення господарської системи країни і не зводиться лише до реалізації вузької антикорупційної програми. У цьому разі антикорупційна програма виступає також як додаткове обґрунтування реалізації відповідних заходів у суміжних програмах. Зокрема, серед програм, які згідно з міжнародним досвідом мають вплив на мінімізацію рівня корупції, виокремлено такі: система протидії легалізації (відмиванню) незаконно набутих коштів та майна; створення та ефективне функціонування антикорупційного агентства (бюро); систематичне вивчення позиції членів громадянського суспільства; збільшення заробітної плати службовцям державного сектору; скорочення розміру державного сектору; незалежність мас-медіа; незалежність суддів; стимулювання розвитку соціального капіталу; реформування судової системи та правоохоронного сектору; спрощення дозвільно-реєстраційної системи; розвиток електронного врядування. Обґрунтовано, що антикорупційна політика має становити складову моделі збалансованого соціально-економічного розвитку країни, тому співвіднесення вищезазначених антикорупційних програм з відповідними індикаторами структурних та інституційних характеристик господарських систем, які певною мірою відображають стан цих категорій, дає змогу використовувати останні як індикатори-цілі, покращення значення яких засвідчуватиме про поступ у створенні сприятливих умов щодо мінімізації корупційних практик (рис. 3).

Аналіз ефективності діяльності антикорупційних агентств засвідчує, що цей інститут має звітувати про свою діяльність не лише перед виконавчою гілкою влади, але й перед громадськістю та її представниками у Верховній Раді України. Лише слідчої та звинувачувальної діяльності недостатньо для протистояння корупції в Україні, важлива роль має належати превентивним заходам, роз'яснювальній роботі та формуванню довіри до дій влади в суспільстві.

У роботі показано, що завдяки соціальній довірі, соціальній справедливості, міцним зв'язкам всередині суспільства, взаємоповазі і взаємодопомозі у багатьох розвинених державах (наприклад Норвегії, Швеції, Австралії, Новій Зеландії, Канаді) мультиплікативно збільшується результативність функціонування господарських систем за різноманітними індикаторами. Саме завдяки соціальному капіталу (соціальні інститути, суспільний менталітет, сформовані цінності, норми людських стосунків), про який вітчизняні економісти практично не згадують, європейські суспільства досягають наміченої мети через формування нової моделі поведінки економічних суб'єктів, підвищення ефективності виробництва і добробуту переважної більшості населення. В свою чергу, довіра, активність, взаємодопомога, підтримка основ демократії сприяють зниженню загального рівня корупційної активності.

Рис. 3. Антикорупційні програми та індикатори-цілі антикорупційної політики

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено узагальнення основних теоретичних підходів до проблем корупції як до політико-економічного явища і запропоновано нове вирішення наукової задачі обґрунтування економічного феномена корупційної поведінки в сучасних господарських системах, формування механізмів досягнення та збереження антикорупційного стану соціуму. Результати авторського дослідження дозволяють сформулювати такі висновки та пропозиції теоретичного, методичного та практичного характеру.

1. На основі теоретико-методологічного апарату інституційної теорії виявлено чинники зародження та особливості прояву корупційної поведінки в різних типах економічних систем. Показано, що корупційній поведінці як формі прояву пошуку ренти, що пов'язана з максимізацією корисності та мінімізацією транзакційних витрат, притаманне самовідтворення, витoki якого містяться в архітектоніці взаємовідносин економічних суб'єктів. Аргументовано, що наявність у суб'єкта владних повноважень є живильним середовищем для виникнення корупційних обгородок, однак корупційний ризик, притаманний дискреційній владі, більшою мірою виявляє себе в неусталених господарських системах, де законодавча, регулятивна та інституційна бази, призначені для обмеження дискреційних аспектів, є значно слабшими, ніж у розвинених країнах. У таких системах велику роль в процесах соціальних обмінів відведено саме неформальним нормам, сила впливу яких є досить істотною.

2. Розроблено класифікатор форм прояву корупційної ренти, яка утворюється в результаті продажу владних повноважень і прийняття рішень в процесі надання корупційних послуг. Головною умовою її утворення, як і інших форм ренти, є монопольне становище окремих суб'єктів, однак її загарбання відбувається в світлі особливих форм прояву, серед яких: а) зловживання державною владою; б) схема «ти мені – я тобі» (квіпрокво); в) форма кар'єрної протекції. В межах цих форм уточнено та охарактеризовано типи корупційної поведінки, до яких віднесено: хабар; відкат; підкуп; здирицтво; непотизм; фаворитизм.

3. Систематизовано основні концепції, які становлять теоретичне підґрунтя для аналізу корупційної поведінки в межах інституційного підходу, серед яких: раціоналістичний підхід (економіка злочинності); класичний лібералізм; теорія суспільного вибору; теорія політичної ренти; теорія транзакційних витрат; контрактний підхід; модель «власник-управитель»; теорія опортуністичної поведінки; концепція інституційної пастки; концепція алокаційного фільтра; теорія залежності від попереднього розвитку; теорія прав власності.

4. Проведено класифікацію чинників виникнення корупційної поведінки: інституційні, пов'язані із підвищеним рівнем закритості функціонування державних інститутів, громіздкою системою звітності, відсутністю прозорості законодавчої системи; економічні, що обумовлені фінансово-економічною кризою та низьким рівнем заробітної плати; культурно-моральні, які пов'язані з історичною усталеністю системи норм та очікувань.

5. Проаналізовано інструментарій оцінювання масштабу корупційних практик. Аргументовано, що для виявлення сутнісних ознак, передумов та чинників

корупційної поведінки необхідно застосовувати системний підхід, суть якого полягає у одночасному використанні декількох методів дослідження корупції: економічно-математичне оцінювання, експертне опитування та системний аналіз матеріалів, опублікованих у ЗМІ, що дасть змогу отримати об'єктивну, максимально наближену до дійсності інформацію. Показано, що в господарській системі України постала гостра потреба у запровадженні ефективної методики здійснення моніторингу проявів корупційних явищ.

6. Здійснено оцінку впливу корупції на соціально-економічні та політико-інституційні індикатори розвитку господарських систем. Встановлено тісний зв'язок між *CPI* та такими індексами як: ІТ-конкурентоспроможності, захисту прав власності, глобальним інноваційним індексом, бізнес-етики, рівня ВВП на особу, індексом глобальної конкурентоспроможності, інвестиційної та економічної свободи, індексами управління, підприємництва, безпеки, розвитку економіки, здоров'я, Легатум-індексом. Середній зв'язок встановлено між *CPI* та індексами хабародавців, демократії, розвитку людського потенціалу, освіченості, середньої тривалості життя, свободи торгівлі та ведення бізнесу, фінансової свободи, особистої свободи, розвитку освіти, свободи преси, розвитку соціального капіталу. Практично не виявлено зв'язку *CPI* з індикаторами рівня податкового тиску, державних видатків, свободи трудових відносин, монетарної, податкової свободи, рівня безробіття та інфляції, з глобальним індексом добробуту та індексом благодійності. Показано, що показники, з якими встановлено тісний та середній ступінь зв'язку, доцільно використовувати як індикатори-цілі, поліпшення значення яких свідчатиме про поступ у створенні сприятливих умов для мінімізації корупційних практик.

7. Визначено основні напрями антикорупційної політики України з урахуванням міжнародного досвіду, серед яких: підвищення ефективності системи протидії легалізації незаконно набутих коштів та майна; створення та ефективне функціонування антикорупційного агентства (бюро); систематичне вивчення позиції суспільства; збільшення заробітної плати службовцям державного сектору; скорочення розміру державного сектору; спрощення дозвольно-реєстраційної системи; реформування судової системи і правоохоронного сектору; реформування законодавства про державні закупівлі в контексті мінімізації можливостей для корупційних практик; незалежність мас-медіа; стимулювання розвитку соціального капіталу; впровадження інституту захисту інформаторів на основі кращого міжнародного досвіду; розвиток е-врядування.

8. Відзначено важливу роль соціального капіталу як передумови зниження рівня корупції та розвитку сучасних господарських систем. Показано, що можливості для ефективної співпраці і кооперації економічних суб'єктів в контексті підтримки соціальних інтересів суттєво розширюються за умов наявності високого рівня довіри («trust in others»).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Параграфи у колективних монографіях

1. Івашук Ю.П. Макроекономічна неефективність фінансового ринку в

контексті проблеми корупції / Ю.П. Івашук // Стан та перспективи розвитку фінансової системи України: монографія / Під ред. О. Непочатенко. – Умань: Сочінський, 2012. – С.63–69.

2. Длугопольский А.В. Социальный капитал и коррупция: исследования экономических систем / А.В. Длугопольский, Ю.П. Івашук // Математическое моделирование экономических систем: текущие научные проблемы Восточной Европы: монографія. – Lublin: Politechnika Lubelska, 2013. – С.57–66. *Внесок автора*: моделювання взаємозв'язку рівня корумпованості економічних систем та розвитку соціального капіталу.

3. Івашук Ю.П. Високий рівень корупції як чинник неефективної системи захисту прав власності в сучасних економічних системах / Ю.П. Івашук // Наукові основи економічного розвитку України та світу: монографія / за заг. ред. О.В. Царенко. – Д: ДГУ, 2014. – С.35–43.

Статті у наукових фахових виданнях

4. Івашук Ю.П. Передумови виникнення корупції в Україні у світлі нової інституціональної економічної історії / Ю.П. Івашук // Наука й економіка: науково-теоретичний журнал. – 2011. – Вип. 3(23). – С.104–108.

5. Длугопольський О.В. Актуальність впровадження офіційної методики оперативної просторово-структурної оцінки рівня корупції як механізму підвищення ефективності антикорупційної діяльності в Україні / О.В. Длугопольський, Ю.П. Івашук // Нове в економічній кібернетиці. – 2011. – № 3. – С.25–36. *Внесок автора*: систематизація переваг та недоліків основних методів оцінки рівня корупції в економічних системах.

6. Івашук Ю.П. Вплив корупції на конкурентоспроможність у контексті інноваційної діяльності та розвитку інформаційних технологій / Ю.П. Івашук // Вісник НТУ «Харківський політехнічний інститут»: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – 2012. – № 15. – С.113–122.

7. Длугопольський О.В. Корупція та конкурентоспроможність національних економік за умов глобалізації / О.В. Длугопольський, Ю.П. Івашук // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1. – Т. 1. – С.74–79. *Внесок автора*: оцінка впливу корупції на рівень конкурентоспроможності.

8. Івашук Ю.П. Концептуальні засади розвитку державної антикорупційної політики / Ю.П. Івашук // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 3. – С.40–47.

9. Длугопольський О.В. Експериментальна та поведінкова економіка: від Вернона Сміта до Даніеля Канемана / О.В. Длугопольський, Ю.П. Івашук // Вісник ТНЕУ. – 2014. – № 1. – С.180–193. *Внесок автора*: аналіз методології поведінкової та експериментальної економіки, їх порівняльна характеристика.

10. Івашук Ю.П. Чинники виникнення та шляхи мінімізації корупції в секторі державних закупівель (на прикладі України) / Ю.П. Івашук // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2014. – Вип. 1. – Т. 1. – С.55–65.

Опубліковані праці апробаційного характеру

Тези доповідей у збірниках матеріалів наукових заходів

11. Івашук Ю.П. Вплив явища корупції на економічне зростання країни / Ю.П.

Івашук // Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід: Тези доп. міжнар. конф. молодих учених та студентів (27–28.03.2008). – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – С.40–41.

12. Длугопольський О.В. Корупція в контексті політекономічних підходів: класифікація типів / О.В. Длугопольський, Ю.П. Івашук // Теорія і практика економіки і підприємництва: М-ли VIII междунар. науч.-практ. конф. (19–21.05.2011). – Алушта, 2011. – С.129–130. *Внесок автора*: визначення основних типів корупції.

13. Івашук Ю.П. Клієнтарні зв'язки як можливий чинник виникнення корупції / Ю.П. Івашук // Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації: М-ли III міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (17–18.02.2012). – Т. 2. – Дніпропетровськ, 2012. – С.30–32.

14. Івашук Ю.П. Види корупції в контексті функціонування корупціонера / Ю.П. Івашук // Сучасні проблеми економіки: нові погляди науковців: М-ли всеукр. наук.-практ. конф. (24–25.02.2012). – Ч. I. – Дніпропетровськ: Перспектива, 2012. – С.7–9.

15. Івашук Ю.П. Вплив корупційної складової на соціально-економічний розвиток країн з трансформаційною економікою / Ю.П. Івашук // Об'єктивна оцінка конкурентоспроможності економічних систем: моделювання, прогнозування, прийняття рішень: М-ли IX міжнар. наук.-практ. конф. (2–3.03.2012). – Ч. I. – Київ: Нова економіка, 2012. – С.6–7.

16. Івашук Ю.П. Методологічні засади Індексу сприйняття корупції як індикатора масштабу корупційних практик в господарських системах / Ю.П. Івашук // Особливості модернізації фінансово-економічної системи: Зб. м-лів міжнар. наук.-практ. конф. (6–7.03.2014). – Ч. 2. – Київ, 2014. – С.73–75.

17. Івашук Ю.П. Сутнісна характеристика поняття господарська система в сучасній економічній науці / Ю.П. Івашук // Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації: Зб. м-лів міжнар. наук.-практ. конф. (10–11.10.2014). – Херсон: ХДУ, 2014. – С.89–93.

Публікації у зарубіжних та інших виданнях, що індексуються наукометричними базами даних

18. Длугопольський О.В. Сучасні погляди на корупцію та мінімізацію її негативного впливу на економіку України / О.В. Длугопольський, Ю.П. Івашук // Економіка України. – 2012. – № 9. – С.13–24. *Внесок автора*: аналіз зарубіжного антикорупційного законодавства та розробка інструментарію протидії проявам корупційної поведінки в Україні.

19. Ivashuk Y.P. Transparency efforts and measures directed on control of corruption with in public management system / Y.P. Ivashuk // Science progress in European countries: new concepts and modern solutions: Conference papers of the 1st International Scientific Conference (28.03.2013). – Stuttgart, Germany. – P.36–37.

20. Dlugopolsky O.V. Cultural Guidelines and «Institutional Traps» of Socio-economic Systems / O.V. Dlugopolsky, T.I. Dlugopolska, Y.P. Ivashuk // Scientific Enquiry in the Contemporary World: Theoretical Basics and Innovative Approach: Research Articles. – Vol. 4: Economics. – San Francisco, California, USA: B&M Publishing, 2014. – P.51–54.

Внесок автора: аналіз форм прояву інституційних пасток в економічних системах.

21. Ivashuk Y.P. Influence of corruption practices on political and institutional development indicators of modern economic systems / Y.P. Ivashuk // Technology audit and production reserves. – 2014. – Vol. 5. – № 3(19). – P.63–66.

Опубліковані праці, які додатково відображають результати дисертації

22. Сучасні вимірники рівня розвитку структурних та інституціональних характеристик національної та глобальної економік: Навчально-методичний посібник / За ред. В.В. Козюка. – Тернопіль: Тернограф, 2013. – 164 с. *Внесок автора:* індекс сприйняття корупції, індекс хабародавців, індекс глобальної конкурентоспроможності.

АНОТАЦІЯ

Івашук Ю.П. Політико-економічний аналіз корупційної поведінки в сучасних господарських системах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015.

У дисертаційній роботі запропоновано авторський підхід до розробки теоретико-методологічних засад і практичної реалізації способів мінімізації рівня корупції в сучасних господарських системах. Сформульовано визначення корупції з позицій поведінкової та експериментальної економіки, обґрунтовано класифікацію форм прояву та типів корупційної поведінки, проаналізовано ефективність застосування різних методів оцінки масштабів корупційних практик, здійснено оцінку взаємозв'язку рівня корупції та індикаторів розвитку господарських систем, обґрунтовано зв'язок корупції із сектором державних закупівель та захистом прав власності, запропоновано рекомендації у сфері антикорупційної політики стосовно формування антикорупційних агентств, розвитку електронного врядування та стимулювання соціального капіталу.

Ключові слова: корупція, корупційна поведінка, господарська система, антикорупційна політика, соціальний капітал.

АННОТАЦИЯ

Ивашук Ю.П. Политико-экономический анализ коррупционного поведения в современных хозяйственных системах. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 – экономическая теория и история экономической мысли. – Львов: Львовский национальный университет имени Ивана Франко, 2015.

В диссертационной работе предложен авторский подход к разработке теоретико-методологических основ и практической реализации способов минимизации уровня коррупции в современных хозяйственных системах. Сформулировано определение коррупции с позиций поведенческой и экспериментальной экономики, обоснована классификация форм проявления, а также типов коррупционного поведения, проанализирована эффективность применения различных методов оценки масштабов коррупционных практик, осуществлена оценка взаимосвязи уровня коррупции и

индикаторов развития хозяйственных систем, обоснована связь коррупции с сектором государственных закупок и защитой прав собственности, предложены рекомендации в сфере антикоррупционной политики относительно формирования антикоррупционных агентств, развития электронного управления и стимулирования социального капитала.

Ключевые слова: коррупция, коррупционное поведение, хозяйственная система, антикоррупционная политика, социальный капитал.

ANNOTATION

Ivashuk Y.P. Political and Economic Analysis of Corruptive Behavior in Modern Economic Systems. – Manuscript.

Thesis for competition in scientific Ph.D.'s degree of economic science in specialty 08.00.01 – Economic Theory and History of Economic Thought. –Lviv: Lviv National University by Ivan Franko, 2015.

The paper contains a concept for nature and reasons a corruptive behavior rises, but accounting financial and economic, politic and legislative factors, as well as cultural and institutional systems, which allowed describing role of non-formal norms, in particular, corruption of transitional economic systems under social exchange processes, where legislative, regulatory, as well as institutional basis, which are made to limit discretionary sides, are much weaker, if compared to other countries.

The first chapter of the paper «Theoretical and methodological aspects to study corruptive behavior of economic subjects» contains a concept for nature and reasons such corruptive behavior rises; theoretic and methodological approaches are analyzed, where economists research occurrence of corruption, in particular, such as: rationalist approach; classic liberalism; public choice theory; political rent theory; transaction cost theory; contractual approach; problem «principal-agent»; theory of opportunistic behavior; concept of institutional traps; concept of allocation filter; dependency theory; economics of property rights. Classification for forms of corruption rent evidences is provided (political power abuse, «if you give to me, I will give to you» scheme, and carrier patronage). In the context of the forms corruption nature of the behavior is explained (bribe, shadow payback, bribery, blackmail, nepotism, and favoritism). Instruments to valuate corruption practices' scale is provided, including such as: economic and mathematic analysis, method of expertise interviewing, analysis of media publications, including reasoning for complex usage of all valuation methods, which promotes objectiveness in making conclusions on evidences of corruption scale in economic systems.

The second chapter «Politic and economic analysis of corruption behavior in modern economic systems» includes reasoning for that property rights as well as institutional basis of them, if protected, promotes well-being of each individual and the society in general, which results in growth of opportunities, increase of tax deduction basis, and creation of various advantages, which encourage citizens to participate in economic and political processes. It is stated, that corruption tends to increase social costs and especially in sectors, where there is a hidden particularity for corruptive deals. The defense sector can be a good example of such tendency, where tenders' procedures are less transparent as far as objects are of national security issue. That is why it is protected by law and regulations, which

includes security and confidentiality matters. Correlation and regression analysis provided speaks for the fact that in most cases corruption is connected to indicators of property rights' protection, development of innovations, competitiveness, GDP, economic development, management, entrepreneurship, investment climate, safety, business ethics, and government incapability. A tiny relation of indicators for labor relations freedom, tax and monetary freedom, level of unemployment, inflation, government costs, taxing pressure, global indices for both charity and prosperity is discovered.

In the third chapter («Ways to minimize corruptive practices in the government system of Ukraine») there is reasoning for possible growth of social capital quality, as integral component to condition reduction of corruption level in the modern economic systems. It is stated that credibility, activity, mutual assistance, as well as support of democracy background promote decrease of corruptive activity level in economic systems. The corruption therapy must be made of programs for governmental system renovation, but not limiting to narrow anticorruption program. In this case the anticorruption program must also be an additional grounding for respective measures implemented in neighboring programs. It is reasoned that anticorruption policy must be a part of a model for balanced social and economic development of the country. Therefore, correlation of selected program with indicators tightly connected to the corruption level allows employing the indicators in terms of goals, where improvement can be an evidence for progress, when creating advantageous conditions to minimize corruption practices.

Key words: corruption, corruptive behavior, economic system, anticorruption policy, social capital.

Підписано до друку 28.02.2015 р.
Формат 60x90 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк на різнографі.
Умов.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Зам № 18-02/15.
Наклад 100 прим.

Видруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП»
вул. Чернівецька, 44, Тернопіль, 46020
тел. (0652) 52-75-00; (0352) 52-61-61